

Teologicznego PAT w Krakowie życzenia ks. M. Starowieyskiemu złożył ks. prof. dr hab. E. Staniek; ks. prof. dr hab. B. Czesz złożył gratulacje w imieniu Zakładu Teologii Patrystycznej Wydziału Teologii UAM w Poznaniu; ks. prof. dr hab. T. Kołosowski jako kierownik Katedry Historii Literatury Wczesnochrześcijańskiej Łacińskiej, złożył życzenia od całego UKSW w Warszawie; jako ostatni gratulował Dostojnemu Jubilatowi ks. dr J. rzywaczewski, rektor Seminarium Polskiego w Paryżu. Po radosnym śpiewie *Życzymy, życzymy*, głos zabrał główny bohater uroczystości ks. prof. dr hab. M. Starowieyski.

Serdecznie podziękował za pamięć i okazaną mu życzliwość. Mówił o roli księdza naukowca w dziele przekazywania kultury. Jest to zadanie, które w jego przypadku, jak sam podkreślał, wynika z etosu ziemiaństwa. Wspominając wybitne osobowości które Bóg postawił na drodze jego życia, Jubilat zaznaczył, że nauczył się od nich, iż obowiązkiem jest oddać społeczeństwu to, co się wzięło i co się Jemu niejako należy. Praca naukowa i służba drugiemu człowiekowi jest splacaniem takiego właśnie społecznego długu.

Ks. Jerzy Duda – Siedlce, WSD

4. SPOTKANIA KOMISJI BADAŃ NAD ANTYKIEM CHRZEŚCIJAŃSKIM W ROKU AKADEMICKIM 2007/2008

W roku akademickim 2007/2008 odbyło się osiem zebrań Komisji Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL (spotkania miały charakter ogólnopolski). W ich ramach wygłoszono 8 referatów; prelegentami byli pracownicy naukowcy z 6. ośrodków akademickich: katowickiego (UŚ), lubelskiego (KUL, UMCS), toruńskiego (UMK) i warszawskiego (UW). Spotkania odbywały się w Collegium Norwidianum, w sali 208 o godz. 18.00, na ogół w 3. czwartek miesiąca; przewodniczył im ks. prof. Stanisław Longosz.

Pierwsze zebranie miało miejsce 18 X 2007 r.; przybyło na nie 41 osób. Ks. prof. St. Longosz, powitał zebranych, a następnie przedstawił prelegenta ks. prof. dr hab. Wincentego Myszora (UŚ), wspominając o jego wkładzie w światowy rozwój badań nad gnostycyzmem oraz prezentując polskie wydanie *Ewangelii Judasza* w jego przekładzie (*Ewangelia Judasza*, wstęp, tłum. z koptyjskiego i komentarze W. Myszor, SACH NS 3, Katowice 2006, Księgarnia św. Jacka). Prelegent wygłosił wykład nt. „*Ewangelia Judasza*” i jej znaczenie w badaniach nad gnostycyzmem. Na wstępie przypomniał okoliczności związane z odkryciem zaginionego pisma (znajdującego się w kodeksie nazwanym Tchacos) oraz z jego upowszechnieniem; przedstawił też źródła patrystyczne (Ireneusza, Epifaniusza, Teodoretę), w których wspomniano o *Ewangelii Judasza* oraz o jej autorach – kainitach; według Prelegenta nie jest to nazwa odrębnej grupy gnostyckiej (jak się powszechnie uważa), lecz pejoratywne określenie gnostyków. Następnie ks. W. Myszor omówił formę literacką, klasyfikując utwór jako apokryf posługujący się tzw. dialogiem objawiającym, opartym na schemacie: pytania uczniów i odpowiedzi mistrza (Jezusa), oraz

przedstawił postać literackiego autora, którym jest bez wątpienia Judasz Iskariota, o czym świadczą – jak podkreślił – związki z wydarzeniami ukazanymi w Biblii (Mt 26, 14-16. 44-56; Mk 14, 10-11. 41-50; Łk 22, 3-6. 45; J 18, 1-11). W tym kontekście Prelegent ustosunkował się do kwestii faktycznego autorstwa; wg niego byli to setianie, którzy napisali też takie utwory jak: *Apokryf Jana*, *Ewangelia Egipcjan*, *Melchizedek*. Jednym z argumentów jest obecna w utworze idea tzw. „pokolenia”, którym jest „niezniszczalne pokolenie Seta”. Na koniec przedstawił stosunek *Ewangelii* do chrześcijaństwa kościelnego, stwierdzając, iż miał on charakter polemiczny, co jest widoczne zwłaszcza w pojmowaniu ofiary, szczególnie zaś Eucharystii. W dyskusji jako pierwsi głos zabrali dr H. Kowalski (UMCS) i M. Rajewski (UMCS), którzy zapytali o setiańską eschatologię. W odpowiedzi ks. prof. W. Myszor stwierdził, iż podobnie jak w innych systemach gnostyckich, opierała się ona na idei apokatastazy, czyli powrocie (upadłego) ducha (reprezentowanego tutaj właśnie przez pokolenie Seta) do pleromy. Kolejny głos w dyskusji należał do mgr R. Zająca (KUL), który m.in. zapytał o relację „pokolenia Seta” do biblijnego Seta. Do tej wypowiedzi włączyła się też dr A. Zmorzanka (KUL), która wskazała na *Ewangelię Egipcjan*, w której pokolenie Seta zostało bardzo wyraźnie wyróżnione; nawiązała też do wątku ofiary, stwierdzając, iż gnostycka idea ofiary została odniesiona do pojęcia Boga (Absolutu: Pana Pełni).

Drugie spotkanie Komisji, w którym uczestniczyły 24 osoby odbyło się 22 XI 2007 r. Prelekcję pt. *Wybrane przykłady ikonografii Ojców Kościoła i wczesnochrześcijańskich eremitów* (połączoną z pokazem) wygłosił ks. prof. dr hab. Ryszard Knapiński (KUL). Prezentowany „materiał” (ok. 100 przeźroczy) został podzielony na dwie grupy. W pierwszej grupie znalazły się wizerunki eremitów – m.in. proroka Eliasza (uważanego za ojca eremitów), Jana Chrzyciela, Antoniego Pustelnika, jego ucznia Amonasa, Pawła Pustelnika, Sofronii, Onufrego, Makarego, Manesa, Efrema, Taidy, Marii Egipcjanki, Szymona Stylity, Saby i Otylii z Bawarii, w drugiej zaś Ojców i pisarzy Kościoła – Orygenesza, Ambrożego, Hieronima, Augustyna i Grzegorza Wielkiego. Podział ten – jak zauważył Prelegent – nie jest ostry, gdyż Ojcowie bardzo często przedstawiani byli jako eremici, np. św. Hieronim. Stwierdził, iż analiza tego materiału nie jest łatwa (przykładem było mylenie Marii Egipcjanki z Marią Magdaleną) i wymaga znajomości historii hagiografii oraz wiedzy o epoce, z której obraz pochodzi, pozwalającej zidentyfikować daną postać. Jednym ze znaków rozpoznawczych – jak wielokrotnie podkreślał przy prezentacji – były atrybuty, z którymi święci byli przedstawiani: np. św. Jan Chrzyciel z barankiem lub laską pasterską zakończoną krzywaśnią lub krzyżykiem, św. Antoni ze świnką, św. Hieronim w kapeluszu kardynalskim, św. Augustyn z otwartą księgą (później również z sercem gorejącym lub przebitym strzałą). Ważną wskazówkę stanowiły epizody z życia eremitów i świętych ojców oraz odniesienia do znanych żywotów (np. Jakuba de Voragine). Na prezentowany materiał ikonograficzny złożyły się m.in. reprodukcje dzieł malarzkich (np. *Wyjście św. Jana Chrzyciela na pustynię* – Giovanni di Paolo, *Św. Jan głoszący nauki na pustyni* – P. Bruegel Starszy), malarstwa ściennego (m.in.

z fragment fresku z kościoła klasztornego w Nouberg k. Salzburga przedstawiający św. Augustyna) oraz frontispisów. Bogato prezentowana była również ikonografia polska (m.in. reprodukcje ze zbiorów jasnogórskich, z tryptyku *Koronacji Matki Bożej* z kościoła w Łopusznej z ok. 1450 roku). W dyskusji głos zabrali ks. prof. S. Longosz (KUL), który przede wszystkim podkreślił wartość tak szczegółowej dokumentacji ikonograficznej oraz dr A. Zmorzanka (KUL), która zainteresowała się przedstawieniami świętych pustelniczek.

Dnia 13 XII 2007 r. odbyło się trzecie spotkanie Komisji; obecnych było 31 osób. Jego bohaterami byli dr Dariusz Słapek (UMCS), który przedstawił temat **„Nosem po antyku”: o zapachach i kosmetykach starożytnych** oraz członkowie Koła Amatorów Antyku UMCS, którzy (ubrani w stroje z epoki) demonstrowali składniki, jakich starożytni Rzymianie używali do sporządzania wonności: m.in. sproszkowaną korę cedru i drzewa sandałowego, żywicę; palili też kadzidło, przypominające kadzidła palone w domach rzymskich. Prelegent postawił następujące pytanie: czy można rekonstruować dawną kulturę badając zapachy? Dał na nie pozytywną odpowiedź, ale jednocześnie zauważył, iż problem dotyczy przedmiotu ulotnego i nietrwałego. Jego zdaniem, w przypadku starożytności trudności się zwiększają: konieczność badań interdyscyplinarnych (m.in. socjohistorii, psychohistorii, antropologii kulturowej, archeologii eksperymentalnej) oraz brak dobrych opracowań (jako literaturę pomocniczą wskazał m.in.: D. Laporte, *Histoire de la merd*, Paris 1978; E. T. Morris, *Fragrance: The Story of Perfum from Cleopatra to Chanel*, New York 1984; G. Ceronetti, *The Silence of Body*, New York 1993; J. Góra – A. Lis, *Najcenniejsze olejki eteryczne*, Toruń 2005); wskazał nadto na „wątki” materiał źródłowy: starożytni pisarze pisali raczej o aromatach i kosmetykach w kategoriach obyczajowych (poddawali np. ocenie fakt ich stosowania), niż charakteryzowali same aromaty. Powołując się na zachowane przekazy (np. Pliniusza), dr D. Słapek stwierdził, iż Rzymianie do wyrobu preparatów zapachowych używali jedynie składników pochodzenia roślinnego, z których produkowali m.in. olejki: np. różany, palmowy (odmiennie niż na Wschodzie, gdzie popularna była ambra – wydzielina kaszalota, czy piżmo – wydzielina piżmowca); zwrócił też uwagę na popularność ziół (mięta, majeranek). Prelegent zauważył, iż stosunek Rzymian („twardych wojowników”) do wonności i kosmetyków był początkowo negatywny, ale krytyka – jak powiedział – dotyczyła przede wszystkim nadużywania kosmetyków oraz używania preparatów złej jakości („pospolity charakter poślednich zapachów”), wskazał tutaj na świadectwo Plauta (w komedii *Poenulus*) oraz Cycerona i Owidiusza; zwrócił nadto uwagę na polityczny aspekt krytyki: np. krytykę importu wonności z Persji wzmacniała niechęć do samych Persów. Stwierdził, iż Rzymianie doceniali też pozytywne działanie aromatów, które łagodziły niemiłe zapachy (np. potu, spalanych trupów, garkuchni, zgnilizny, uryny itp., wiecznie unoszących się nad Rzymem), leczyły (Prelegent powołując się tutaj na świadectwa Herodiana i Pliniusza, wskazał na popularność preparatów różanych) i dezynfekowały (zwłaszcza podczas wybuchu epidemii). Ostatnią kwestią, jaką podjął, była rola aromatów w kulcie religijnym (np. spala-

nie kadzidel w ofierze bogom). W dyskusji pierwsza głos zabrała prof. R. Bulas (KUL), która stwierdziła, iż w jednym z mitów kosmogonicznych zapach stanowił pratworzywo świata, natomiast dr M. Rajewski (UMCS) nawiązał do „wątku perskiego”, stwierdzając, iż wypowiedzi Rzymian o Persach nie były obiektywne. Na koniec głos zabrał ks. prof. S. Longosz, który złożył wszystkim uczestnikom życzenia z okazji zbliżających się świąt Bożego Narodzenia i przy wtórze kolędy połamał się wigilijnym opłatkiem ze wszystkimi uczestnikami.

Dnia 17 I 2008 r. miało miejsce czwarte spotkanie Komisji, w którym udział wzięło 38 osób. Zebranych powitał ks. prof. S. Longosz, który następnie zwrócił się do ks. prof. dr. hab. Marka Starowieyskiego (UW) z prośbą o wygłoszenie referatu nt. *Marcin z Bragi – mnich – apostoł – humanista*. Prelegent na początku zaznaczył, iż – według badaczy starożytności chrześcijańskiej – Marcin jest pisarzem trzeciorzędny, ale sam dodał jednocześnie, że jest to opinia niezasłużona, bowiem mnich ten pisał „ładną łaciną” i poruszał wiele istotnych (w owym czasie) problemów. Przedstawiając jego życie i działalność, ks. M. Starowieyski zauważył, iż przełomowym momentem dla Marcina było jego przybycie do Galicji (ok. 550 r., być może w celu nawracania Swebów), gdzie prowadził działalność ewangelizacyjną, zakładając m.in. liczne klasztory (np. w Dumio, prawdopodobnym miejscu jego pochówku) i gdzie (ok. 558 r.) został biskupem-opatem (funkcja znana w klasztorach celtyckich). Prelegent stwierdził następnie, iż Marcin położył duże zasługi w popularyzowaniu w Hiszpanii piśmiennictwa wschodniego (zredagował m.in. teksty synodów wschodnich, z jego inicjatywy zostały przetłumaczone na jęz. łac. apoftegmaty) oraz pism Seneki, na którym sam się wzorował. Z pism Marcina ks. Starowieyski wyróżnił: *Formula vitae honestae* – napisane pod wpływem *De officiis* Seneki i dedykowane władcy Swebów, oraz *De correctione rusticorum*, w którym opisał różne przesady wsi hiszpańskiej. Na koniec Prelegent zwrócił uwagę na polskie przekłady pism Marcina: *O gniewie* (tłum. M. Wójcik, „Meander” 51:1996, 379-385), *O poprawie ludności wiejskiej* (tłum. M. Wójcik, tamże, s. 386-396), *Zasady uczciwego życia* (tłum. J. Lisiecki – M. Michalski, tamże 52:1997, 393-399), *Teksty prawnicze* (tłum. M. Rola, WST 2:1984, 79-121); wspomniał ponadto o mającym się wkrótce ukazać tomie pism Marcina (wraz z ich tekstem łacińskim oraz wstępem ks. M. Starowieyskiego i J. aumowicza; w serii „Ad fontes”). W dyskusji głos zabrali: prof. R. Bulas (KUL), ks. prof. S. Longosz (KUL) i dr R. Majeran (KUL) oraz dr H. Kowalski (UMCS) i dr M. Rajewski (UMCS). Dyskutanci zastanawiali się, skąd u Marcina wzięło się tak duże zainteresowanie pismami Seneki; zasugerowano nawet (M. Rajewski), że być może w Bradze istniały jakieś jego pisma. Zapytano też: kto wyświęcił Marcina? Odpowiadając na to pytanie, Prelegent powiedział, iż znana jest jedynie data święceń, a źródłem tego jest stary Brewiarz z Bragi; stwierdził też, że przed Marcinem Seneka nie był w Bradze znany.

Piąte posiedzenie Komisji odbyło się 21 II 2008 r., zaś obecnych na nim było 27 osób. Na wstępie ks. prof. S. Longosz przedstawił Prelegentkę – prof. dr. hab. Danutę Musiał (UMK), wybitnego znawcę greckich i rzymskich kultów (m.in.

kultu Eskulapa), zaprezentował też jej bogaty dorobek, m.in. takie prace jak: *Antyczne korzenie chrześcijaństwa* (Warszawa 2001) oraz powstałą pod jej redakcją *Society and religions: Studies in Greek and Roman History* (Toruń 2005). Następnie poprosił Prelegentkę o wygłoszenie wykładu pt. ***Rzymskie Bachanalia, czyli o dylematach współczesnej historiografii***. Prof. D. Musiał ograniczyła swoje wystąpienie do prezentacji wydarzeń przedstawionych przez Liwiusza w XXXIX księdze *Dziejów Rzymu*, najważniejszego – jak stwierdziła – w historiografii rzymskiej źródła o rzymskich bachanaliach. W relacji Liwiusza wyodrębniła dwie części. Pierwsza dotyczyła tzw. „afery Bachanaliów” z 186 r. prz. Chr., która – jak zauważyła – była następstwem donosu oskarżającego wyznawców Bachusa-Dionizosa o tajemne, nocne spotkania (bez oficjalnej zgody) oraz o uprawianie aktów nierządnych; w jego następstwie, jak relacjonowała dalej, senat rzymski wydał szereg zakazów odnośnie zgromadzeń, m.in. zakaz wspólnych spotkań nocnych mężczyzn i kobiet, zakaz posiadania kapłana, ograniczenie liczby zebranych, nakaz spotykania się tylko w miejscach do tego wyznaczonych. Prelegentka stwierdziła, iż represje te nie były skierowane przeciwko bóstwu, lecz miały charakter polityczny (strach przed działaniem na szkodę państwa). Przechodząc do omówienia drugiej części relacji Liwiusza, Prelegentka powiedziała, iż stanowi ona literackie wielowątkowe opowiadanie, którego celem było wyjaśnienie, jak doszło do opisanych wcześniej wydarzeń; sporo miejsca poświęciła przy tym głównym bohaterom: ekwicie Publiuszowi Ebutiuszowi, który nakłoniony został przez nieuczciwego opiekuna do udziału w bachanaliach (literacki autor donosu o zebraniu) oraz jego kochance kurtyzanie Hispalii (która skłoniła go do złożenia doniesienia). Prelegentka zwróciła również uwagę na postać konsula Postuliusza (także postać fikcyjna) wygłaszającego mowę przeciwko wyznawcom Bakchusa, stanowiącą fragment poprzedzający bezpośrednio wyjaśnienie przedstawionych na wstępie wydarzeń. W podsumowaniu prof. D. Musiał stwierdziła, iż przedstawione przez Liwiusza wydarzenie nie miało aż tak dużego znaczenia politycznego (podobnie jak spisek Katyliny znany jedynie z mowy Cycerona). W dyskusji głos zabrały prof. B. Wronikowska (KUL) i dr A. Zmorzanka (KUL). Prof. B. Wronikowska wyraziła przede wszystkim podziw dla Prelegentki za tak klarowny i pięknie skonstruowany wykład. Z kolei A. Zmorzanka zapytała, czy wydane w 186 r. przez senat zakazy ograniczające szerzenie kultu Bakchusa, zostały kiedykolwiek złagodzone, nawiązując zaś do tzw. bachanaliów Messaliny poprosiła o wyjaśnienie znaczenia aktu *hierogamos* w rytuale bachicznym oraz o podanie źródeł literackich (poza Tacytem) poświadczających istnienie tego rytuału. W odpowiedzi prof. D. Musiał powiedziała, iż senat rzymski nigdy nie złagodził zakazów, dotyczących Bachanaliów, stwierdziła nadto, że nie można przeceniać roli aktu *hierogamos* w bachanaliach.

Szóste spotkanie Komisji miało miejsce 27 III 2008 r.; obecne były 32 osoby. Ks. prof. S. Longosz, otwierając zebranie, powiedział, iż przewidziany wykład pt. ***Problem grobu Apostoła Narodów przy Bazylice św. Pawła za Murami***, który przygotowała prof. dr hab. Bożena Iwaszkiewicz-Wronikowska

(KUL), włącza się w obchody ogłoszonego w czerwcu 2007 r. przez Benedykta XVI Roku św. Pawła. Prelegentka na wstępie zaznaczyła, iż problematykę tę podjęła już w artykule: *Znaczenie archeologii chrześcijańskiej dla interpretacji „Peristephanon” Prudencjusza na przykładzie wykopalisk pod Bazyliką św. Pawła za Murami* (VoxP 26:2006, t. 46, 245-251). Swoją relację rozpoczęła od r. 384, kiedy to nad grobem św. Pawła stanęła bazylika wzniesiona z inicjatywy trzech cesarzy – Walentyniana II, Teodozjusza i Arkadiusza (wg *Epistulae imperatorum et Pontificum* 3). Następnie stwierdziła, że Bazylika ta na przestrzeni lat zmieniała swoją architekturę i wystrój: już w 443 r. gruntownie została przebudowana, bowiem w ciągu ostatnich lat systematycznie niszczyła na skutek pożarów i trzęsień ziemi (wówczas to również zmieniono sposób eksponowania relikwii św. Pawła Apostoła), zaś w 1823 r. została niemal całkowicie zniszczona na skutek pożaru, jaki wybuchnął w nocy 15/16 VII (ocalała jedynie część apsydy z łukiem triumfalnym, fragmenty murów i część kolumn). Co się stało z grobem św. Pawła? Częściową odpowiedź na to pytanie – jak powiedziała Prelegentka – przyniosły badania archeologiczne, które podjęto już w 1838 r.: odkryto wówczas m.in. sarkofag marmurowy z pokrywą oraz płytę z napisem PAVLO APOSTOLO MART, w których widniały wywiercone otwory. Następnie Prelegentka zrelacjonowała szczegółowo prace prowadzone od 17 VI 2000 r. do 22 IX 2006 r. pod kierunkiem Giorgio Filippiego, które – jak zauważyła – przyniosły sensacyjne odkrycie. Stwierdzono mianowicie, iż usytuowanie marmurowego sarkofagu (pod główną Konfesją), stojącego bezpośrednio pod płytą z napisem, jest miejscem, w którym złożono szczątki św. Pawła. Swoją wykład Prelegentka uatrakcyjniła pokazem multimedialnym, prezentując m.in. cytaty z pism pisarzy starożytnych, w których wspominano grób św. Pawła (m.in. Euzebiusza z Cezarei), zdjęcia przedstawiające pracę archeologów oraz różne ujęcia sarkofagu. W dyskusji głos zabrali: ks. prof. S. Longosz (KUL) i dr M. Rajewski (UMCS). Ks. Longosz zainteresował się starożytnymi źródłami, mówiącymi o Bazylicy i grobie św. Pawła, natomiast M. Rajewski pytał, czy w dalszych badaniach uczeni zamierzają wykorzystać istniejące również na pokrywie sarkofagu otwory – np. umieszczając tam sondę. Prelegentka powiedziała, iż sam Filippi uważa prace za zakończone.

17 IV 2008 r. odbyło się siódme spotkanie Komisji; uczestniczyły w nim 23 osoby. Ks. prof. S. Longosz przedstawił Prelegenta – dr Macieja Jońcę, pracownika Katedry Prawa Rzymskiego KUL i zaprosił go do wygłoszenia wykładu na temat: *„Ius vitae ac necis” w kręgu mitów o rodzinie*. Na wstępie Prelegent zauważył, iż *ius vitae ac necis* (czyli prawo życia i śmierci) związane było z *patria potestas* (władzą rodzicielską), która przysługiwała obywatelowi rzymskiemu nad jego dziećmi i rodziną: na jego mocy *pater familias* mógł darować życie lub skazać na śmierć nawet własne dziecko lub żonę. Prawo to – jak zauważył dalej dr M. Jońca – wywodziło się z prawa zwyczajowego (*mos maiorum*) i według niektórych było wytworem rdzennie rzymskim; równie prawdopodobnym – jak stwierdził – jest rodowód etruski, grecki lub wschodni. Prelegent zaznaczył, iż prawo to obowiązywało już w okresie królewskim (o czym świadczyłoby m.in. prawo XII

tablic). Następnie podał i omówił 26 przykładów ilustrujących istnienie takiej *patria potestas* (np. Gaius, *Institutiones* 1, 55: „Nie ma bowiem prawie takich ludzi, którzy mieliby nad synami taką władzę, jaką mamy my”) oraz *ius vitae ac necis* – u Greków (Sextus Empiricus 3, 2. 11: „Solon dał Ateńczykom prawo dotyczące czynów nie podlegających karze, które pozwalało każdemu na uśmiercenie swego dziecka”) i u Rzymian (np. Caesar, *De bello gallico* 7, 19, 3: „Mężczyźni mają nad żonami, tak jak nad dziećmi, władzę życia i śmierci”; Seneca, *De ira* 1, 15. 1: „dzieci także, jeśli urodziły się upośledzone fizycznie lub psychicznie, topimy”), a także łagodzenie tego ostatniego (np. *Digesta* 48, 8. 2: „Ojciec nie może zabić syna bez wysłuchania, ale powinien oskarżyć go najpierw przed prefektem lub namiestnikiem prowincji”), aż po jego całkowite zniesienie (np. *Codex Theod.* 9, 15. 1: „Jeśliby ktoś przyspieszył śmierć rodzica, syna czy w ogóle kogoś bliskiego [...] nie powinien być skazany ani na ścięcie, ani na stos, ani na żadną inną zwykłą karę, lecz zaszyty w worku z węzami i w zależności od lokalnych warunków wrzucony do morza lub rzeki”). W dyskusji głos zabrali: dr H. Kowalski (UMCS), prof. R. Bulas (KUL) i ks. prof. S. Longosz (KUL). Dr Kowalski podkreślił religijne tło prawa *ius vitae ac necis* (ojciec jako najwyższy kapłan w rodzinie), prof. Bulas z kolei zwróciła uwagę na odmienność tzw. prawa brehonów, funkcjonującego na terenie Irlandii, zaś ks. prof. Longosz (KUL) zapytał o szczegóły tzw. kary worka (*poena cullei*), na jaką skazywano za ojcobójstwo. Odpowiadając na to pytanie, Prelegent odpowiedział, iż winnego najpierw biczowano, następnie nakładano mu na stopy obuwie o grubych przeważnie drewnianych podeszwach (aby zbrodniarz nie kalał świętej ziemi), na twarz nakładano mu maskę wilka, a na koniec zaszywano w worku skórzanym wraz ze zwierzętami: psem, kogutem, wężem oraz małpą (zastępowaną w późniejszym okresie przez kota). Słuchaczy zainteresował zestaw zwierząt, jednak Prelegent stwierdził, iż źródła tego nie wyjaśniają. Dodał też, iż karze tej poddawano również chrześcijan podczas prześladowań.

Ostatnie spotkanie Komisji odbyło się 15 V 2008 r.; uczestniczyło w nim 25 osób; przewodniczyli mu ks. prof. S. Longosz i ks. prof. H. Wójtowicz. Prelegentką była dr Anna Z. Zmorzanka (KUL), która przedstawiła temat: ***Boża Mądrość w piśmie gnostyckim „Grzmot: Umysł Doskonały” w świetle tradycji mądrościowych.*** Na wstępie odwołała się do definicji, jaką podała w haśle *Hagia Sophia* (PEF, t. 3), stwierdzając, iż przez pojęcie to rozumie: (1) przedmiot lub atrybut Boskiego Umysłu, (2) stwórcze słowo lub myśl Boga działające w świecie, które przedstawiane jest również w postaci personifikowanej lub hipostazowanej, czyli w postaci (odrębnego/ osobnego) bytu, ale wspólnego, co do natury (istoty) z bytem najwyższym; takie ujęcie, jak podkreśliła Prelegentka, pojawiło się w późnym platonizmie i gnostycyzmie (później również w kabale). Następnie przeszła do charakterystyki utworu, stwierdzając, że postać, która w nim przemawia, jest właśnie taką personifikowaną lub hipostazowaną Bożą Mądrością: emanuje bowiem z boskiej siły (*dynamis* – świadczą o tym dwa pierwsze wersy utworu) i przemawia w pierwszej osobie (tzw. autoproklamacja wyrażana w formie *ego eimi*), objawiając tajemnice swojego pochodzenia i wielkości, ale też upadku. Następnie Prelegentka porównała

ten utwór z innymi tego typu utworami. Powołując się na ustalenia G. Quispela, wykazywała związki ze starotestamentową literaturą mądrościową: Księgą Przysłów (1, 20; 7, 4; 8, 12; 8, 22-23), Księgą Syracha (24, 3-4), Księgą Mądrości (7, 21-23) oraz izydiańską literaturą hymniczną, które najprawdopodobniej miały bezpośredni wpływ nie tylko na formę utworu, ale też na jego treść. Na koniec zwróciła uwagę, że przemawiające w *Grzmocie* bóstwo, ma charakter synkretyczny, nosi bowiem cechy wielu bóstw żeńskich (m.in. Ateny, Izydy). W dyskusji głos zabrała prof. R. Bulas (KUL), która stwierdziła, iż przedstawiony przez Prelegentkę utwór odczytuje nie tyle jako tekst z gatunku literatury sapiencjalnej (jak przedstawiono to w referacie), ile jako poemat na cześć kobiety (a ściślej – wiecznej kobiecości). Natomiast ks. prof. S. Koczvara (Instytut Teologiczny, Wilno) stwierdził, iż uświadomił sobie, jak silne w Egipcie i Azji Mniejszej były wpływy pewnych tradycji mądrościowych i jak poszczególne wątki nawzajem się przenikały. Na koniec głos zabrał ks. prof. St. Longosz, który podziękował za calorocne uczestnictwo w spotkaniach i poprosił o zgłaszanie tematów na rok następny.

Anna Z. Zmorzanka

5. MOTYWY I FORMY STAROŻYTNEJ POEZJI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ – MIĘDZY PISMEM ŚWIĘTYM A TRADYCJĄ KLASYCZNĄ (XXXVI Dni Augustiańskie – Rzym, 3-5 V 2007 r.)

W dniach od 3 do 5 V 2007 r. obradował w rzymskim Instytucie Patrystycznym „Augustinianum” międzynarodowy kongres na temat: *Motywy i formy starożytnej poezji chrześcijańskiej – między Pismem Świętym a Tradycją klasyczną (Motivi e forme della poesia cristiana antica tra Scrittura e Tradizione classica)*. Kongres był trzydziestymi szóstymi już z kolei „Dniami Augustiańskimi”, które zgromadziły wielu badaczy starożytności chrześcijańskiej z kościelnych i państwowych uniwersytetów oraz wyższych uczelni m.in. z Albanii, Anglii, Argentyny, Australii, Austrii, Belgii, Francji, Grecji, Gruzji, Hiszpanii, Indii, Izraela, Kanady, Malty, Niemiec, Polski, Portugalii, Szwajcarii, Szwecji, Węgier, Włoch i USA.

Z polskich badaczy starożytności chrześcijańskiej wygłosili referaty: ks. prof. Marek Starowieyski z Uniwersytetu Warszawskiego, oraz prof. Kazimierz Ilski z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. W sympozjum ponadto wzięli udział: ks. prof. Norbert Widok z Uniwersytetu Opolskiego, ks. prof. Antoni Żurek (dziedkan Wydziału Teologicznego w Tarnowie) i niżej podpisany jako przedstawiciel Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu w Rzymie. Należy tu także wspomnieć częściowy udział w sympozjum polskich księży studiujących w Wiecznym Mieście.

Sympozjum otworzył rektor Instytutu Patrystycznego „Augustinianum” – o. prof. dr Robert Dodaro OSA. Wykład inauguracyjny pt. *Motivi e forme della poesia cristiana antica tra Scrittura e Tradizione classica* wygłosił prof. Antonio V. Nazzaro z Uniwersytetu w Neapolu. Resztę programu przedpołudniowego